

УДК 338.07

В.Є. ВЛАСЮК

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНІЙ СИСТЕМІ

Власюк Валерій Євгенович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів підприємств та банківської справи, Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті проаналізовано тенденції впливу економічних методів як значимого інструментарію на економічні процеси та досліджуються заходи їх подальшого розвитку. Пропонуються напрями посилення впливів держави, покладаючись на економічні механізми соціального спрямування.

Ключові слова: економічні методи, впливи держави, економічні механізми соціального спрямування.

Власюк В.Є. Использование экономических методов управления в социально ориентированной системе

В статье проанализированы тенденции влияния экономических методов как значимого инструментария на экономические процессы и исследуются меры их дальнейшего развития. Предлагаются направления усиления влияния государства, основываясь на экономических механизмах социального направления.

Ключевые слова: экономические методы, влияние государства, экономические механизмы социального направления.

Vlasyuk V.E. The use of economic methods of management in the socially oriented system

In the article the tendencies of influence of economic methods are analysed as a meaningful tool on economic processes and the measures of their further development are investigated. Directions of strengthening of influence of the state are offered, based on the economic mechanisms of social direction.

Key words: economic methods, influence of the state, economic mechanisms of social direction.

Зміна геополітичних пріоритетів економічного розвитку, перехід до іншої суспільно-економічної формациї країн колишнього соціалістичного табору, нав'язані суспільству споживацька поведінка та втягування у кредитну кабалу, ці й ще цілий ряд значимих факторів впливу виявили дуже негативні стійкі дії щодо фінансової, а на сьогодні світової економічної кризи. До того ж, вже більше ніж півстоліття в світі як у теоретичних напрацюваннях, так і у практиці застосування принципів ведення світового господарювання, основним фактором стає недавно відома «економіка» («ойкос» і «номос», що визначає науку про мистецтво ведення господарства), тобто вміння вести господарство (домашнє чи державне), а так звана «хрематистика», яка вивчала способи примноження майна, заняття якою у давнину вважалися непристойними. Таким чином, у прикладному розумінні знову запанувала сфера обертання, а не проблеми виробництва.

На сьогодні в світі основними факторами зростання світової економіки все в більшій мірі стало значення спонукання до необмеженості існуючих чи штучного створення новітніх величин всіляких потреб, які ґрунтуються, в основному, на біржових спекуляціях чи застосуванні надуманих фінансових інструментів, що в кінцевому підсумку призводить до все більшої дематеріалізації господарських відносин. На сьогодні в основі економічної діяльності превалюють не стільки реальні активи, якими визначались земля чи корисні копалини, скільки ефемерні - «надуті» цінні папери, кредитні «свопи», «інвестиційна» нерухомість і т. ін.

Еволюційний шлях наукового пізнання господарських відносин, розвитку економічної системи, управління фінансовими ресурсами, попиту й пропозиції виявив та виокремив

цілеспрямовані впливи фінансової системи на соціально-економічний розвиток людства. Цілком закономірним виявляється те, що увага багатьох існуючих економічних шкіл, науковців і практиків була сконцентрована на вивченні такого феномена економічної науки, як управління соціально-економічними відносинами, їх стан, принципи функціонування та управлінські впливи на розвиток суспільства.

Активне розповсюдження соціальних ідей на політичне та економічне буття суспільства в останній третині минулого століття та на початку нового століття обумовлює необхідність проаналізувати й узагальнити найважливіші фактори і особливості побудови й керування економічною системою.

Постановка проблеми. Відомо, що методи управління, які застосовуються в економіці, у певній мірі впливають на загальний соціальний клімат та на всі без винятку галузі суспільних відносин, оскільки для соціальної рівноваги в будь-якому суспільстві суттєве значення має не тільки приріст виробництва, збір та надходження фінансових ресурсів, але й те, як організовано формування доходів, механізми надходження та перерозподілу цих ресурсів, в якій мірі дотримується співвідношення між мірою праці й мірою споживання, не порушуються принципи соціальної справедливості. Досвід незалежної країни вже показав, що неполадки у господарському механізмі дійсно призводять до послаблення (зниження, спаду) соціальної активності населення, нині існуючому зростанню настроїв утриманців, розмиттю соціальних орієнтирів.

У свою чергу, самі соціальні процеси виявляють потужний зворотний вплив на розвиток економіки. Але зважаючи на те, що існує недостатня

спрямованість управлінських впливів на соціальну сферу, покладання тільки на матеріальне стимулювання, без належного врахування й обліку сукупностей факторів, які визначають мотивацію поведінки управлінців при прийнятті ними управлінських рішень, все це та ще й інші фактори не можуть дати повноцінної уяви про дійсний стан розвитку суспільних процесів.

Значимими факторами в управлінні економічними процесами виступають як освіченість управлінців, набір здобутих знань та їх уміння застосовувати ці знання, але часто густо проявляється невміння виявити або всебічно проаналізувати різні економічні показники, через що приймаються хибні, недостатньо обґрунтовані рішення, а слабкий ще облік соціальних аспектів життєдіяльності людства не дає змоги сформувати дійсні споживчі пріоритети населення, як єдиного одержувача управлінських послуг.

Аналіз досліджень і публікацій. Різномірні погляди і судження щодо соціально-економічної політики та форм суспільного буття розглядали й розробляли у різні часи багато мислителів, вчених, управлінців, інших науковців, з метою набуття досвіду і використання цих відкриттів для досягнення сталого розвитку людства. Питання управління соціальними процесами в економіці, їх динамікою та прогресом суспільного розвитку в значній мірі приділяється багато уваги, але слід відмітити, що є цілий ряд наукових робіт як закордонних авторів, так вже й вітчизняних, які необхідно виділити як важливі, а деякі з них значимі у контексті формування нової парадигми соціально-економічних відносин. Серед них слід виділити існуючі роботи закордонних авторів Г.Атаманчука, Г. Беккера, Б. Гурне, М. Мескона, Д.Норта, Г. Райта, Г. Саймона, Р. Солоу, Ф. Хайека.

Вітчизняних учених В.Д.Базилевича, В.М.Гецця, А.М.Колота, Е.М.Лібанову, Н.Р.Нижник, Ю.М.Пахомова, дніпропетровців І.В.Багрову, Г.М.Бикова, А.К.Василевського, В.О.Гришкіна.

Метою дослідження є детальний аналіз тенденцій впливу економічних методів як значимого інструментарію на економічні процеси та дослідження напрямів їх подальшого розвитку, як дійсно важливого фактора сталого розвитку національної економіки. Тому формування сучасного економічного механізму соціального спрямування та запровадження економічних важелів впливу в ринковій моделі господарювання неможливе без проведення всебічного аналізу принципів побудови і відтворення економічних процесів й повинно розглядатись у контексті децентралізації економіки, розробки важелів управління національною економікою, що пов'язується із системою: потреби - переваги - пріоритети.

Слід відмітити, що обґрунтування необхідності формування важелів впливів в економічній політиці держави з метою підтримання соціального спрямування є актуальною проблемою та потребує подальшої розробки теоретичних підходів до їх сутності і тенденцій розвитку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до

затвердженої Президентом України Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка спрямовується на відновлення економічного зростання, модернізацію економіки країни, професійну й ефективну систему державного управління, забезпечення стійкого економічного зростання, відбувається адміністративна реформа виконавчої гілки влади, що обумовлює як реформування в цілому державних органів управління, так і, відповідно, проведення заходів щодо формування нової парадигми господарських відносин.

Зазначена програма передбачає посилення фінансового контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, інтеграцію заходів формування інвестиційних проектів у загальний бюджетний процес, підвищення прозорості збору, акумулювання та перерозподілу державних фінансів, що і є, безпосередньо, значимими завданнями виконавчої влади.

Характерною рисою функціонування будь-якого суспільства та держави є зростання ролі права і закону як основної форми його зовнішнього прояву. У цьому контексті процес становлення та розвитку державності незалежної України нерозривно пов'язаний із створенням збалансованої системи законів. Тому що це зумовлюється рядом причин та факторів, основними серед яких є:

- існування низки нормативних актів, що діють з часів Радянського Союзу (у відповідності до принципів правонаступництва), а також існує потреба вирішення проблеми узгодження цих актів із новими прийнятими за період незалежності;

- необхідність приведення законодавства у відповідність з об'єктивними умовами життєдіяльності суспільства;

- прийняття значної кількості нових нормативно-правових документів нерозривно пов'язане із вирішенням завдання приведення їх у систему, яка не протирічить, а є узгодженою із іншими законодавчими актами;

- визнання Української держави міжнародним співтовариством (в якості суб'єкта міжнародних відносин) пов'язується з запровадженням гармонізації та уніфікації існуючого законодавства у відповідності з принципами міжнародного права.

За останній час в Україні зроблено багато справ у напрямку вдосконалення фінансового законодавства. В першу чергу йдеться про впровадження нового Податкового та викладення в новій редакції Бюджетного кодексів, інших законів України, розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 р.

№ 1724-р «Про виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», що врегулюють економічні повноваження органів державної виконавчої влади.

Слід відмітити, що перспективи покращення діяльності у сфері державного управління фінансами пов'язуються з проведенням адміністративної реформи в Україні. Безумовно, забезпечення чіткого порядку в економічній

системі, надання фінансовим органам більших повноважень при розробці й здійсненні державної фінансово-кредитної політики, удосконалення діяльності ЦОВВ (центральных органів виконавчої влади), самокерованості регіональних і місцевих фінансових установ, проведення їх функціонального обстеження з метою виявлення, а потім виключення дублювання функцій, забезпечення більшої стабільності, всі такі заходи в змозі підняти рівень державної фінансової служби, підвищити їх статус.

Необхідно також забезпечити реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Тому на Міністерство фінансів України покладається розроблення та затвердження, у встановленому порядку, документів, що стосуються бухгалтерського обліку, зокрема національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку, плани рахунків та інструкції про їх застосування підприємствами, установами і організаціями, що має сприяти проведенню належного контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю, як зазначається у діючій Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2015 року, передбачає утворення нормативної бази даних внутрішнього аудиту в органах державного і комунального сектора. Це також сприятиме й ефективності проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Адже проблеми формування важелів управлінських впливів у фінансово-кредитній діяльності безпосередньо пов'язуються з подоланням дій стихійного характеру економічних законів сучасного економічного механізму, визначенні принципово нової ролі управлінської діяльності в механізмі розвитку та функціонування фінансової системи в умовах дії інноваційно-інвестиційного характеру національної економіки.

Звідси виникає необхідність визначення такого важливого управлінського важеля впливу, як демократизація господарських відносин, що все ж таки мусить проводити контролюючі заходи для всіх суб'єктів господарювання (приватних та державних), як елементів цілісної економічної системи, а це можливо здійснити за допомогою наступних системоутворюючих підходів.

Одним із визначальних принципів запровадження таких підходів можна виділити значення грошової влади. Для цього припускаємо, що запровадження контролю над фінансовими і товарними потоками підприємств у змозі призвести до того, що при так званому «вимиванні» їх фінансових ресурсів паралельно відбувається концентрація коштів на рахунках посередницьких фірм. Наслідком чого може статися те, що при приховуванні прибутку підприємства, як шляхом реалізації готової продукції, через офшорні компанії, так і шляхом закупівель у посередників за завищеними цінами ресурсів, виконавчі органи державного управління, які наділені повноваженнями суспільства органи, змушені будуть підтримувати укладені не вигідні

для підприємства контракти. В одному випадку - це можуть бути контракти на продаж готової продукції за заниженими цінами, що забезпечує лише покриття собівартості й чистих фінансових витрат, у другому випадку - це контракти на закупівлю ресурсів (сировини та комплектуючих) за завищеними цінами, які «з'їдають чистий прибуток підприємства». Наступним варіантом може бути принцип деформації джерел одержання доходів. У цьому випадку надлишкові витрати продуктивної діяльності, які значно орієнтовані на підвищення продуктивності капіталу, і в той же самий час занижені витрати від неефективного використання активів підприємства, можуть зробити для власника порівняно більш вигідним використання контролюючих заходів над діяльністю підприємства, з метою витягти доходи з активів приватизованого підприємства рентам шляхом. У цьому випадку це означає, що джерелом доходів для власника стає не зростання продуктивності капіталу, в основі якого знаходяться інноваційні ризики, а рента (прибуток), який одержується за рахунок перерозподілу на його користь доходів інших учасників (власників-партнерів, акціонерів) підприємства і його контрагентів. Такий «захват» ренти одним власником може здійснюватися в таких формах, як: - завищення цін на реалізовану продукцію; - заниження цін, за якими сплачуються використовувані ресурси (у тому числі оплата праці); - або й скорочення доходів (дивідендів) міноритарних власників; - спекулятивні продажі активів підприємства та ін. Як наслідок, виникає відрив доходів власників від продуктивності контрольованих ними факторів виробництва.

Також можливий варіант деформації форм одержання доходів. Наприклад, у сформованих інституційних умовах найбільш вигідною формою максимізації індивідуальних доходів домінуючого власника стає «захват» ренти за рахунок контролю над фінансовими і товарними потоками підприємства. Як уже відзначалось, це відбувається із застосуванням таких заходів, як: - продаж продукції підприємства посередницькій фірмі за заниженими цінами, з наступним її перепродажем та осіданням доходів на її рахунках; - передача фірмі ліквідної продукції на умовах бартеру, але з наступною її реалізацією; - придбання ресурсів для підприємства через посередницькі фірми за завищеними цінами і т. ін. При цьому акціонерна власність розглядається не як майно та можливість одержання прибутку, а тільки як засіб встановлення контролю. Відповідно, що потенційні грошові доходи підприємства «перекачуються» до посередницьких фірм і вже потім вилучаються у вигляді індивідуальних доходів власника. В такому випадку безпосереднім джерелом доходів домінуючого власника стають не доходи підприємства, а доходи інших посередницьких фірм, або ж залучених фінансових структур, які оволодівають відповідними товарними й фінансовими потоками. Це призводить до того, що традиційні для власника форми доходів, джерелом яких безпосередньо є доходи контрольованого

підприємства і величина яких залежить від ефективності його роботи (дивіденди та зростання курсової вартості акцій), у даному інституційному середовищі набувають іншого, другорядного, обмеженого значення. Тобто, виникає так званий «розрив» між індивідуальними доходами власника та доходами підприємства. Тому, як наслідок, формується обмежена або «приглушена» мотивація власника до максимізації прибутку та збільшенні цінності активів контролюваного ним підприємства. При цьому одержання підприємством прибутку перестає бути безпосередньою умовою індивідуальних доходів власника. Максимізація цінності функціонування підприємства, й зокрема його рентабельності, цікавить домінуючих власників лише у тій мірі, в якій це необхідно для підтримання стійкості, або збереження даного підприємства як джерела фінансових і товарних потоків, які приносять доходи посередницьким фірмам, що опікують їх.

Таким чином, можливо пояснити й той факт, що до 2001 р. у промисловості України 42,6% підприємств були нерентабельними, незважаючи на попередні чотири роки економічного зростання [2]. Тобто, масове поширення такого явища, як «штучна» збитковість підприємств, має у своїй основі інституційну та певну мотиваційну природу - відсутність важелів управлінських впливів, якими також є контроль держави й суспільства, на проведення фінансово-кредитної політики на всіх рівнях ієрархічної побудови сучасного господарського механізму. Подібна форма одержання доходів мажоритарними власниками носить вже дискримінаційний характер по відношенню до акціонерної меншості (міноритарних власників) та означає одержання прибутку за рахунок доходів інших акціонерів підприємств.

Слід відзначити і варіант так званого «перекручування» у перевагах форми багатства. Невизначеність майбутнього та відсутність законодавчих гарантій збереження майнового контролю над активами, які підконтрольні підприємствам у довгостроковому періоді, мотивують найбільш значимих (великих) акціонерів до одержання короткострокових вигод із цих переваг. Ризик довільного перерозподілу власності, та до того ж існуюча відсутність реальної діяльності фондових ринків призводять до того, що у власника послаблена, або «придушена» мотивація до збільшення вартості підконтрольних ними активів підприємства. Прагнення власника до максимізації свого індивідуального багатства не приймає форм мотивації до максимізації вартості активів, якими він володіє. Кращою формою багатства, до максимізації якої вмотивований власник, є його найбільш ліквідна форма - грошові ресурси. Як наслідок, виникає відрив індивідуального багатства власника від ринкової вартості активів контролюваного ним підприємства. Це відмічається та має прояви й через дійсну відсутність реальної роботи вітчизняного фондового ринку. Причому мова йде не просто про розвиток відповідної інфраструктури торгівлі цінними паперами, адже це далеко не головне. Головним у сьогоднішніх

реаліях побудови нового господарського механізму є необхідність привести існуючий акціонерний капітал у відповідність із реальним капіталом.

Самі по собі акції колишніх державних підприємств, які було свого часу приватизовано та які стали акціонерними товариствами, не можуть складати основу фондового ринку, адже найчастіше вони являють собою не що інше, аніж фікцію, оскільки найбільш прибуткові активи виведені з обороту підприємств. Відповідно, що для створення реального вітчизняного фондового ринку необхідна корпоратизація вже сформованої економічної структури, тобто у певній мірі суспільно обумовлена корпоратизація всіх, без винятку, вже сформованих на сьогодні цілісних господарських комплексів, їх громадське «розкриття», з обов'язковим розміщенням цінних паперів на фондових біржах. Необхідна також державна (національна) програма заохочення підприємств у розміщенні своїх цінних паперів на світових фондових біржах.

Слід відзначити, що, незважаючи на значимість діяльності фондового ринку як інструмента соціального контролю над підприємствами, варто визнати, що на сьогодні обмежені можливості його функціонування та перспективи виходу цінних паперів вітчизняних підприємств на світові фондові ринки у найближчому майбутньому. На сьогодні значимою формою контролю у встановленні ефективності використання активів підприємств можуть стати механізми прямого контролю її «учасників». Звідси виникає необхідність переорієнтації інститутів влади (Фонд державного майна, управління майном місцевих рад) щодо заходів впровадження дій з реальної оцінки використання власності, яка заснована на «моделі учасників», й де факторами (впливами), що стримують неефективне управління, стають механізмами контрактів.

Суттєвого значення набуває й те, які економічні агенти будуть домінуючими власниками на підприємстві, як виконуються їхні господарські інтереси щодо їх активів, ким та яким чином здійснюється контроль за їх діяльністю. Відповідно, що контроль над управлінням діяльністю підприємства не повинен «автоматично» переходити до того, хто запропонує найбільшу ціну. В умовах формування нового господарського механізму, коли можливе одержання рентних доходів від своєї власності, сама по собі готовність заплатити велику ціну за активи, ще не означає готовності використовувати цю власність найефективніше. Тому створення так званого «ефективного власника» допускає здійснення цілеспрямованої економічної політики державою, яка певним чином контролює (обмежує) вільне перетікання власності (особливо контрольних пакетів) та створює, з одного боку, обмеження на володіння власністю, а з іншого боку в змозі надати переваги для ефективного власника. Ще одним важелем впливу на проведення господарської діяльності підприємств має стати реструктуризація розподілу прав власності, які стихійно склались у результаті приватизації, на основі реструктуризації заборгованості перед бюджетом. Відповідно, що пріоритети повинні

віддаватись створенню перехресної власності між технологічно взаємозалежними підприємствами.

Такі докорінні відмінності у принципах побудови нових господарських відносин виявляють і різні погляди на систему національного господарства, результати його діяльності. Не варто визначати успіхи в господарюванні тільки показниками ВВП чи ВНП. На наш погляд, слід більше уваги приділяти проблемам зменшення кількості бездомних, суїцидів, травмованих на виробництві, постраждалих від конфліктів на підприємстві, кількості психічних захворювань від перевтоми на виробництві, що є спрямуваннями до соціально-економічної політики.

Висновки. В сучасних умовах господарювання в державі, яка обумовлює встановлення ринкових відносин, спираючись на конкурентні засади і їх переваги, визначення права власності, як

основоположну ідею людських взаємовідносин, повинні бути запроваджені фактори «прогностичної» або дійсно перспективної національної економіки, яка визначає та закріплює цілепокладання державної політики на довгострокове соціально-економічного зростання.

Таким чином, перебудова господарського механізму, яке орієнтується вже на кінцеві результати, ефективність діяльності, повертаючись обличчям до існуючих суспільних потреб, ставить проблему ліквідації однобокості важелів впливу на поведінку господарюючих суб'єктів, а використання економічних методів дійсно надає «економічної ваги» споживачу, як основній ланці, яка визначає суспільні потреби. Така «реконструкція» відносин відповідає інтересам усього суспільства та надає істинно господарського характеру відносинам розподілення, обміну і споживання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Власюк В. Є., Лобза А. В., Бикова А. Л. Еволюція наукових та управлінських поглядів на формування соціально-економічної політики. Вісник ДДФА. Економічні науки. Науково-теоретичний журнал Дніпропетровської державної фінансової академії. №2 (24). 2010. – С. 5 – 14.
2. Власюк В. Є. Важелі управлінських впливів на проведення фінансово-кредитної політики: монографія / В. Є. Власюк. – Дніпропетровськ, ДНУЗТ, 2006. – 268 с.
3. Граждан В. Д. Теория управления: Учебное пособие. – М.: Гардарики. 2004. – 416 с.
4. Гришкін В. О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи. Монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 498 с.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2013